

Nederland is vol. Een kwestie van smaak?

Aat Liefbroer

In zijn lange carrière bij het NIDI is Nico van Nimwegen altijd de man geweest van ‘de vinger aan de pols’. Als hoofdverantwoordelijke voor het driejaarlijkse WPRB-rapport (WPRB staat voor ‘Wetenschappelijk Werkverband Rapportage Bevolkingsvraagstukken’ – een samenwerking met de diverse planbureaus en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)), verkende hij als geen ander de demografische ontwikkelingen die ons land doormaakte en de wijze waarop bevolking en overheid op die ontwikkelingen reageerden. Dit soort werk –op het snijvlak van onderzoek en beleid– was en is Nico op het lijf geschreven. En dat komt volgens mij vooral omdat hierin dat wat *is* –de wetenschappelijk feiten– en dat wat *kan* of *moet* –de normatieve beoordeling van de feiten– elkaar raken of bijna raken.

In dit soort gevallen doet Nico zich het liefst voor als de beschouwer; de wetenschapper die beschrijft hoe het is, en aan anderen –de politiek, het beleid– overlaat om daar conclusies aan te verbinden. Maar soms lijkt er toch iets van een mening door te klinken in wat hij over de demografische ontwikkelingen communiceert met de publieke opinie en beleidsmakers. Maar zelfs dan, als hij een mening poneert, is Nico moeilijk vast te pinnen. Ook dan lijkt het nog alle kanten op te kunnen. Dat wordt waarschijnlijk het best geïllustreerd door de discussie over de vraag of Nederland ‘vol’ is of niet.

In 2000, bij de verschijning van het WPRB-rapport, was Nico daar glashelder over. In een gesprek met Frank Renout (Algemeen Dagblad, 5 september 2000) zei hij in reactie op het feit dat D66-coryfee Boris Dittrich Nederland vol had genoemd: “Ja, dat is zo. Ik denk ook dat Nederland vol is. We zijn in Europa, na Malta, het dichtstbevolkte land. En het is een gegeven dat de ruimte die we hebben beperkt is. Kijk naar de congestie in de Randstad. Als meer mensen komen, moeten meer mensen delen. En daar zit een einde aan..” Er zat zeker wat ironie in die uitspraak: de adjunct-directeur van een instituut dat ooit was opgericht vanuit de angst dat Nederland in 2000 vol zou zijn, verklaart in dat jaar dat dat laatste inderdaad het geval is..... Behalve dat zijn uitspraak zeker enkele wenkbrauwen heeft doen fronsen, was het vooral koren op de molen van die clubs –zoals de Club van 10 miljoen– die hun gelijk bevestigd zagen. Een jaar later, in 2001, bij de geboorte van de 16 miljoenste Nederlander, leek diezelfde Nico van Nimwegen er toch enigszins anders over te denken. Nu vertrouwde hij het Nederlandse volk toe dat het wel los liep met die volte. Trouw citeerde hem als volgt: “Het gevoel van drukte wordt overdreven, vindt Van Nimwegen. “Persoonlijk vind ik het hier ook vol als ik terugkom van vakantie. Maar dat is een kwestie van smaak. We zijn gewend geraakt aan steeds meer ruimte per persoon. Om te wonen, om te rijden, te recreëren. Wetenschappelijk gezien is het vrijwel onmogelijk dat Nederland te vol wordt. Dan zou echt het welzijn achteruit moeten gaan en daarvoor zijn we gewoon veel te rijk” (Trouw, 7 maart 2001).

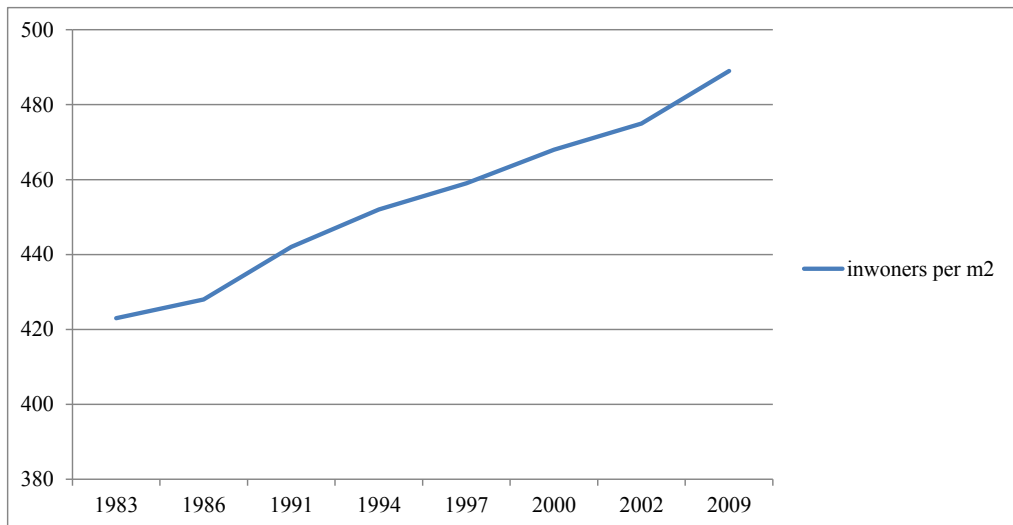
Dit roept de vraag op welke Nico van Nimwegen het nu bij het rechte eind heeft. Is het de Nico van 2000 die van mening was dat Nederland vol is, of de Nico van 2001 die meende dat het gewoon een kwestie van smaak is? Waar kun je dan beter je toevlucht toe nemen

dan bij de cijfers – de harde cijfers van onze vrienden van het CBS, maar vooral ook de zachte cijfers, verzameld door het NIDI zelf in opeenvolgende surveys over hoe de bevolking denkt over het bevolkingsvraagstuk? En daarbij richt ik mij vooral op cijfers over de periode 1983-2009, een periode die grotendeels de tijd omspannt waarin Nico zich met dergelijke vragen bezig hield.

De harde cijfers van het CBS (zie *figuur 1*) bevestigen dat Nederland tussen 1983 en 2009 aanmerkelijk voller is geworden. Het aantal inwoners per vierkante kilometer liep in die periode op van 423 naar 498, een toename van 18 procent. Maar dat Nederland voller is geworden, betekent natuurlijk nog niet dat het land ook vol is. Kan er niemand meer bij? Natuurlijk wel. Een objectieve maatstaf dat Nederland vol is, is, kortom, niet te halen uit de ontwikkeling van de bevolkingsdichtheid. Helpen subjectieve gegevens ons dan verder?

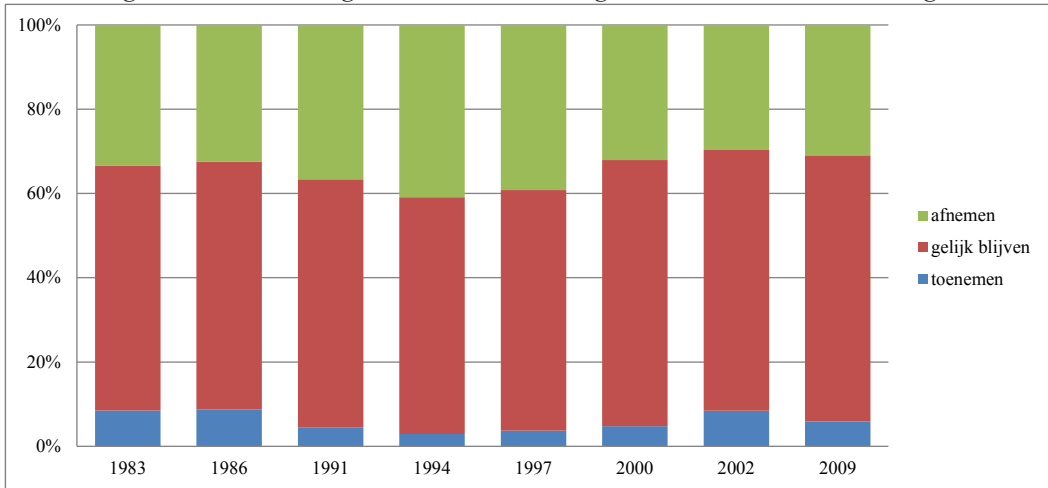
In het onderzoek naar Meningingen en Opvattingen Aangaande het Bevolkingsvraagstuk (MOAB), dat regelmatig door het NIDI is gehouden in de periode 1983-2009 is een vraag gesteld over de wenselijke ontwikkeling van het aantal inwoners van ons land. Mensen werd de volgende vraag voorgelegd: “Vindt u het wenselijk dat het aantal inwoners van Nederland verder toeneemt of afneemt, of zou het volgens u juist ongeveer gelijk moeten blijven?” Mensen konden kiezen uit drie antwoordmogelijkheden, te weten ‘afnemen’, ‘gelijk blijven’ of ‘toenemen’. In *figuur 2* wordt weergegeven hoe de Nederlandse bevolking in de loop der tijd op deze vraag geantwoord heeft.

Figuur 1. Ontwikkeling van de bevolkingsdichtheid, 1983-2009

Bron: CBS Statline.

Figuur 2. Wat moet er gebeuren met de omvang van de Nederlandse bevolking?

Bron: NIDI MOAB surveys.

Uit figuur 2 blijkt in de eerste plaats dat de meerderheid op alle tijdstippen van mening was dat het aantal zo ongeveer wel goed was. Men vond dat het gelijk moest blijven. Slechts weinig mensen (altijd minder dan 10%) vond dat het aantal Nederlanders moest toenemen. Maar gedurende de gehele periode vond zo rond een derde van de ondervraagden dat de bevolkingsomvang van ons land zou moeten afnemen. Je zou kunnen zeggen dat een substantiële minderheid van de bevolking vindt dat Nederland niet vol, maar te vol is. Wat echter ook opvalt is dat het percentage Nederlanders dat vindt dat Nederland te vol is, eigenlijk behoorlijk constant is in de tijd. Terwijl ons land tussen 1983 en 2009 objectief gesproken voller is geworden (denk aan de eerder genoemde stijging van de bevolkingsdichtheid met 18%), is het percentage Nederlanders dat vindt dat we met minder mensen toe zouden moeten kunnen, niet toegenomen. Kortom, er zit een duidelijk verschil tussen objectieve gegevens en subjectieve gevoelens over de volte van ons land (vgl. ook Van Dalen en Henkens, 2011).

Maar wie vindt het nu te vol in Nederland en wie niet? Van Dalen en Henkens (2011) leggen een verband met waar men woont; in de stad is het drukker dan op het platteland en dus vinden stadsbewoners ons land sneller te vol dan bewoners van het platteland. Toch blijkt dat verband maar relatief zwak, en dat komt waarschijnlijk vooral doordat er selectie plaatsvindt. Stadsbewoners die het prima vinden om in een drukke omgeving te wonen hebben een veel grotere kans in de stad te blijven wonen, en juist die stadsbewoners die het te vol vinden verhuizen naar het platteland. Nadere analyses op de MOAB-gegevens laten zien dat er weinig sociale factoren zijn die goed voorspellen of mensen vinden dat het aantal Nederlanders zou moeten afnemen of niet. Een uitzondering vormt het stemgedrag. In het laatste MOAB, in 2009, waren stemmers op de christelijke partijen het minst van mening dat het aantal Nederlanders zou moeten afnemen. Terwijl gemiddeld 31 procent van de bevolking vond dat het aantal Nederlanders omlaag zou moeten, gold dat slechts voor 17 procent van

de stemmers op de ChristenUnie en voor 25 procent van de stemmers op het CDA. Maar onder de populistische partijen lag dat heel anders. Van de stemmers op Trots op Nederland vond 42 procent dat het aantal Nederlanders zou moeten afnemen, en onder PVV-stemmers lag dit percentage zelfs op 64. Vanwege de harde opstelling van TON en PVV ten aanzien van migranten, dringt de vraag zich op of er dan wellicht een verband is tussen het gevoel dat Nederland vol is en het gevoel dat migranten een probleem vormen. Dat blijkt inderdaad het geval. Mensen die stellen dat het aantal Nederlanders zou moeten afnemen, vinden vaker dan anderen (1) dat de groei van het aantal buitenlanders tot een toename van criminaliteit leidt, (2) dat de multiculturele samenleving geen verrijking van de Nederlandse cultuur is, en (3) dat immigratie *geen* oplossing voor bevolkingskrimp is. Kortom, hoewel het gevoel dat Nederland vol is tamelijk breed gedragen wordt onder de Nederlandse bevolking, zijn het vooral aanhangers van PVV en TON die daar zo over denken, en verbinden zij die gevoelens met negatieve gevoelens tegenover migranten.

Ik keer terug naar mijn oorspronkelijke vraag. Is het nu zo dat Nederland echt vol is, of is dat slechts een kwestie van smaak? Het antwoord lijkt meerkleurig. In de eerste plaats is slechts een hele kleine minderheid van mening dat de bevolking moet toenemen. Met andere woorden: Nederland is volgens de meesten vol. Maar, voor een minderheid van ongeveer 30 procent geldt dat ze Nederland ook *te* vol vinden. Zij achten het wenselijk dat de bevolking krimpt. En verder lijkt het vooral een kwestie van smaak wie Nederland te vol vindt, want die opvatting hangt maar nauwelijks samen met klassieke sociaal-economische en demografische persoonskenmerken. Echter, het blijkt wel dat de mening dat Nederland te vol is, sterke aanhang vindt onder PVV-stemmers en onder hen die een negatieve houding hebben ten opzichte van migranten.

Het antwoord op de vraag of Nederland vol is, is dus net zo meerkleurig als de opvattingen die Nico van Nimwegen aan het begin van dit millennium ventileerde. Nederland is vol, maar of het ook te vol is, is een kwestie van smaak. Met andere woorden: linksom of rechtsom had Nico gelijk – of toch minstens voor een deel... Die meesterlijke meerkleurigheid kenmerkte Nico in zijn werk als beleids- en trendwatcher in demografische aangelegenheden. Ik hoop van harte dat het hem ook in de toekomst nog lang zal blijven typeren.

Literatuur

Van Dalen, H. en K. Henkens (2011), Nederlanders over bevolkingsdruk en levensgeluk. *Demos*, vol. 27, nr. 5, pp. 1-5.